

Οι πρόσφυγες του 1922

(Εργαστήρι 3: «[Να είσαι Έλληνας πρόσφυγας στην Ελλάδα](#)»)

Ήδη από την περίοδο της Επανάστασης του 1821-1830 υπήρξαν, μέσα στον ελλαδικό χώρο, μετακινήσεις προσφύγων, από τουρκοκρατούμενες ακόμη περιοχές προς περιοχές που είχαν απελευθερωθεί από τους εξεγερμένους Έλληνες. Στη συνέχεια, σε όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα σημειώνονταν περιορισμένα προσφυγικά ρεύματα προς το ελληνικό κράτος. Τις δεκαετίες όμως του 1910 και του 1920 ο αριθμός των προσφύγων που κατέφυγαν στην Ελλάδα ήταν πολύ μεγάλος, δυσανάλογος προς τον πληθυσμό που κατοικούσε μέχρι τότε στην ελληνική επικράτεια. Παράλληλα, την ίδια περίοδο αναχώρησαν από την Ελλάδα πολλοί κάτοικοί της που ανήκαν σε διαφορετικές εθνοτικές ή θρησκευτικές ομάδες.

Το μεγαλύτερο προσφυγικό κύμα, περίπου 1.200.000 άτομα, προέκυψε μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή. Οι πρόσφυγες έφτασαν στην Ελλάδα σε κατάσταση τραγική. Οι περισσότεροι είχαν εγκαταλείψει βιαστικά τα σπίτια τους φέρνοντας μαζί τους ελάχιστα από τα κινητά αγαθά τους. Η πρώτη επαφή ενός μεγάλου μέρους προσφύγων με τη μητέρα-πατρίδα ήταν ο στρατωνισμός τους κάτω από άθλιες συνθήκες στα λοιμοκαθαρτήρια στο Κερατσίνι και στο Κεράμπουνου της Θεσσαλονίκης. Οι αρρώστιες και ο ψυχικός τραυματισμός κατέβαλαν τους ταλαιπωρημένους, υποσιτισμένους και υποτυπωδώς στεγασμένους πρόσφυγες. Η θνησιμότητα μεταξύ των προσφύγων, ιδιαίτερα κατά τους πρώτους μήνες, ήταν πολύ αυξημένη. Σύμφωνα με στοιχεία της ΚΤΕ, το 20% πέθαναν μέσα σε έναν χρόνο από την άφιξή τους στην Ελλάδα.

Οι πρώτες πιεστικές ανάγκες των προσφύγων (διατροφή, στέγαση, ιατρική περίθαλψη) αντιμετωπίστηκαν στοιχειωδώς από το κράτος, ιδιώτες, και ξένες φιλανθρωπικές οργανώσεις που δραστηριοποιήθηκαν στην Ελλάδα αυτή την περίοδο. Για την προσωρινή στέγασή τους χρησιμοποιήθηκαν σκηνές και ξύλινες παράγκες, καθώς και κάθε είδους πρόχειρες κατασκευές και διαθέσιμοι στεγασμένοι χώροι, όπως δημόσια κτίρια, στρατώνες, θέατρα, αποθήκες, εγκαταλελειμμένα κτίσματα.

Η αποκατάσταση διακρίθηκε σε αγροτική και αστική. Η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων, αυτόνομος οργανισμός που βρισκόταν υπό διεθνή έλεγχο, έδωσε το βάρος στην αγροτική αποκατάσταση και στην εγκατάσταση των προσφύγων στη Μακεδονία και τη Δυτ. Θράκη, στοχεύοντας και στον εποικισμό των παραμεθόριων αυτών περιοχών. Με την αστική αποκατάσταση, που περιελάμβανε μόνο στέγαση και όχι πρόνοια για εύρεση εργασίας, ασχολήθηκε περισσότερο το κράτος. Οι πρώτοι συνοικισμοί οικοδομήθηκαν γύρω από τις πόλεις και συχνά, ελλείψει χρόνου και χρημάτων, δεν προβλέφθηκαν έργα υποδομής και κοινής ωφέλειας. Πολλές οικογένειες προσφύγων, που δεν κατάφεραν να υπαχθούν στην κρατική μέριμνα, θα ζήσουν για πολλά χρόνια σε χαμόσπιτα, δημιουργώντας ολόκληρες παραγκουπόλεις, έξω από τις πόλεις ή γύρω από τους προσφυγικούς συνοικισμούς. Παρά τις όποιες καθυστερήσεις, τις βιαστικές και πρόχειρες υλοποιήσεις των σχεδιασμών, την εξυπηρέτηση κάποτε άμεσων αναγκών και πολιτικών σκοπιμοτήτων, η αποκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα υπήρξε, κατά γενική ομολογία, επιτυχημένη.

Η αποκατάσταση μπορεί να ήταν ταχεία και να κάλυψε το μεγαλύτερο μέρος από τους πρόσφυγες που έφθασαν στην Ελλάδα, η αφομοίωσή τους όμως στον νέο χώρο εγκατάστασης πραγματοποιήθηκε με πιο αργούς ρυθμούς. Οι πρόσφυγες, με το άγχος πρώτα της επιβίωσης και στη συνέχεια της βελτίωσης της ζωής τους, εξέφραζαν συχνά παράπονα για την αντιμετώπιση που είχαν από το κράτος, τόσο με την υπογραφή της Σύμβασης Ανταλλαγής της Λωζάνης και του ελληνοτουρκικού συμφώνου του 1930, όσο και για την ελλιπή αποζημίωσή τους, καθώς και για το γεγονός ότι η ανταλλάξιμη περιουσία δεν περιήλθε αποκλειστικά σε αυτούς.

Δυσaráσκεια όμως οι πρόσφυγες εξέφρασαν και προς τους γηγενείς Έλληνες. Σε αυτό συνέτεινε και η διαφορά νοοτροπίας μεταξύ γηγενών και προσφύγων. Οι γηγενείς αναφέρονταν συχνά επικριτικά στο ήθος των προσφύγων, στη ροπή τους για διασκέδαση και στην κοσμοπολιτική συμπεριφορά τους. Οι πρόσφυγες από τη μεριά τους μιλούσαν για το χαμηλό μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο των ντόπιων και προέβαλλαν την ελληνικότητά τους, απαντώντας έτσι στην αμφισβήτησή της από τους γηγενείς («τουρκόσποροι», «γιαουρτοβαφτισμένοι» κ.ά.). Η αντίθεση μεταξύ τους εκφράστηκε με τον ανταγωνισμό στην ιδιοποίηση της γης, την αγορά εργασίας και σε κάποιες επιχειρηματικές δραστηριότητες. Οι πρόσφυγες, ενταγμένοι στο κόμμα των Φιλελευθέρων, δέχονταν την επίθεση των πολιτευτών του Λαϊκού κόμματος και ο αντιβενιζελικός τύπος καλλιεργούσε το μίσος εναντίον τους. Εκτός όμως από κάποιες περιοχές της Μακεδονίας, η αντίθεση αυτή δεν πήρε τη μορφή ανοιχτής σύγκρουσης. Ο όρος «πρόσφυγας» όμως θα πάρει στην κοινή συνείδηση για πολλά χρόνια υποτιμητική σημασία. Η διάσταση μεταξύ προσφύγων και γηγενών θα αμβλυωθεί κατά τη δεκαετία του 1940, όταν θα κάνουν την εμφάνισή τους άλλου τύπου διαχωριστικές γραμμές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΣΥΝΔΕΣΕΙΣ

- Ανδριώτης Νίκος, «*Το μικρό ταξίδι*». *Η άφιξη και εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων στις Οινούσσες*, έκδ. Ναυτικού Μουσείου Αθηνών, Αθήνα 1998.
- Ανδριώτης Νίκος, «*“Εμείς” και οι “άλλοι”*». *Πρόσφυγες και γηγενείς στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, *Μετανάστευση, Ετερότητα και Θεαμοί υποδοχής στην Ελλάδα. Το στοίχημα της κοινωνικής ένταξης*, επιμ. Α. Τάκης, έκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 2010, σ. 15-37.
- Γκιζελή Βίκα, *Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και προέλευση της κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα (1920-1930)*, Αθήνα 1984.
- Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, *Ο ξεριζωμός και η άλλη πατρίδα. Οι προσφυγοπόλεις στην Ελλάδα*, Αθήνα 1999.
- Hirschon Renée, *Κληρονόμοι της Μικρασιατικής καταστροφής. Η κοινωνική ζωή των Μικρασιατών προσφύγων στον Πειραιά*, Αθήνα 2004.
- Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, *Πέρα από την Καταστροφή. Μικρασιάτες πρόσφυγες στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Αθήνα 2003.
- Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, *Η Έξοδος*, τόμ. Α΄. *Μαρτυρίες από τις επαρχίες των δυτικών παραλίων της Μικρασίας*, επιμ. Φ. Αποστολόπουλος, Αθήνα 1980.
- Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, *Η Έξοδος*, τόμ. Β΄. *Μαρτυρίες από τις επαρχίες της κεντρικής και νότιας Μικρασίας*, επιμ. Γ. Μουρέλος, Αθήνα 1982.
- Κοινωνία των Εθνών, *Η εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα (Γενεύη 1926)*, μτφρ. Φ. και Μ. Βεϊνόγλου, Αθήνα 1997.

- Λεοντίδου Λίλα, *Πόλεις της σιωπής. Εργατικός εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909-1940*, Αθήνα 1989.
- Μιχελή Λίζα, *Προσφύγων βίος και πολιτισμός. Από τις πόλεις της Ελάσσονος Ασίας στα τοπία της παράγκας και του πισσόχαρτου*, Αθήνα 1992.
- Morgenthau Η., *Η αποστολή μου στην Αθήνα. Το έπος της εγκατάστασης*, μτφρ. Σ. Κασεσιάν, Αθήνα 1994.
- Παναγιωταρέα Άννα, *Κυδωνιάτες αστοί και πρόσφυγες*, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 115-126.
- Pentzopoulos D., *The Balkan Exchange of Minorities and its Impact upon Greece*, Παρίσι 1962.

Επίσης:

- «*Το προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα (1821-1930)*», Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας Γ΄ Τάξη Ενιαίου Λυκείου (Θεωρητική κατεύθυνση), Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1999, σ. 117-171.

Ψηφιακό υλικό:

- www.mikra-asia.gr/
(από το πρόγραμμα Γενεαλογίες του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού. Οικογενειακά δένδρα Μικρασιατών προσφύγων. Μαρτυρίες και αυτοβιογραφικές συνεντεύξεις προσφύγων).
- tvxs.gr/news/ταξίδια.../«παιδιά-είμαστε-τότε-οι-μικρασιάτες-θυμούνται»
(οι μαρτυρίες 96 προσφύγων πρώτης γενιάς, από διάφορες περιοχές της Μικράς Ασίας).